

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR ISKOLAÜGY

Az ISKOLA a csehszlovákiai magyar kisebbség egyik leg-érzékenyebb problémája, amely hármas természetű. Egyrészt a magyarnyelvű oktatás kérdése esik latba, másrészt az iskolai nevelés szelleme, továbbá a kisebbségi magyarság nemzet-etikai megroppanása jöhet figyelembe, ami a magyar iskolák mellőzését vonja maga után. Ebből a három szemszögből kísérik iskoláin keresztül az egyetemekig a csehszlovákiai magyar ifjúságot.

A kisebbségi magyar sajtó vastag betűkkel figyelmezteti a szülőket: magyar gyermek magyar iskolába való. Ez szükséges is, mert rengeteg szülő előrelátó „gondoskodásból“ vagy félelemből ott se adja magyar iskolába gyermekét, ahol erre lehetőség nyílik. A szülők még a szerves magyar életben észrevétlenül sajátították el egynyelvű magyar kultúrájukat s nem ismerik azokat a visszas helyzeteket, amelyekbe a gyermek lelke az idegen nyelvű és szellemű iskola és a másnyelvű, szellemű család kettős hatása folytán lépten-nyomon belebotlik. A szülők kényelmesen megnyugtatják magukat, hogy gyermekük érdekeit szolgálják, ha szlovák iskolába járatták őket. Az általános érv úgy hangzik, hogy a gyermeknek jobb, ha minél előbb kezdi a szlovák nyelv tanulását, amire amúgy is nélkülözhetetlen szüksége lesz. Csakhogy ezen tévhitből eredő felfogás éppen ellenkező hatású lesz: nemhogy nem szolgálja a gyermek érdekeit, hanem fejlődési lehetőségeire egyenesen káros következményekkel is jár. Az anyanyelven elsajátított tudás szervesen fogamzik meg a zsenge szellemenben, az idegen nyelven oktatott gyermek fejlődése zavaros és bizonytalan.

Azonban a magyar iskola se biztosíthatja teljesen a magyar gyermek zavartalan fejlődését. A szlovenszkói magyar iskolák lélektanüag igen bonyolult képet nyújtanak. Egy szlovenszkói fiatal magyar tanár ezeket írja: „A tanári karokban vannak régi magyar tanárok, fiatal prágai vagy pozsonyi egyetemen végzett szlovák tanárok és tanárnők, most pedig mind nagyobb számban érkeznek a már csehszlovákiai egyetemeken végzett fiatal magyar erők. Ehhez számítsuk hozzá a gyakran különleges iskolai légkört: a szlovák törzsintézettel vagy párhuzamos osztályokkal való állandó együttlétet.. „¹ A magyar

¹ Dr. Krammer Jenő: A szlovenszkói magyar serdülők lelkivilága. — Szociálpszichológiai tanulmány. Budapest, 1935.

iskolákban magyar nyelven folyik az oktatás, de a gyermek magyar szellemét számtalan idegen hatás tántoríthatja meg s ahol a magyar család szelleme nem tölti be a hézagokat, ott a gyermek nemzeti érzése elkallódik.

Különös feladat hárul a magyar családra ott, ahol a magyar gyerek szlováknyelvű iskolába jár. A szlovák iskolában tanulók beszélni se tudnak rendesen: se szlovákul, se magyarul. Szomorúan érdekes hallani azt a vegyes társalgást, ahogy a magyar gyerekek szlovák és magyar szavak közt botladozva kifejezik magukat. A magyar írásba így néha beköltözködnék a szlovák nyelv tan írásjegyei is. Tárgyi ismereteik gyakran zavarosak az értelmetlen magolás folytán. Ismeretes például a magyar szülők panasza a szlovák iskolák földrajz tanítása ellen: a magyar gyerek nincs tisztában a csehszlovák földrajzi neveknek megfelelő magyar értelemmel. Magyar olvasmányok beszerzése, a magyar helyesírás gyakorlása, magyar irodalom, történelem megismertetése: mennyi feladat hárul a szülőre, ha ki akarja egyensúlyozni azt a ferde helyzetet, amibe gyermeke két kultúrának összeütközése folytán került. És legfőképpen a serdülő gyermek nemzeti öntudatát kell megmenteni a közömbösség veszélyeitől.

Sajnos, a középiskolát végzettek, akiktől el lehetne várni az önismerés és öntörődés megjelenését, többnyire nem rendelkeznek kellő állásfoglalással, sőt figyelemmel se saját nemzet-kisebbségi létproblémáik iránt. Ez a helyzet egyre általánosabb képet ölt. Az egyetemi ifjúság magyar gondozása elégtelen. A főiskolás magyar mozgalmak nem átfogók s nem keltenek többé széles körökben érdeklődést. Elhatalmasodik a közöny és szétszéledés. Akik magyarul végezték középiskolájukat, az egyetemen kiesnek a magyar gondolkör közelségéből, mert nincs magyar egyetem. A szlovák iskolát végzettek pedig nem is kerülnek soha közvetlen kapcsolatba a magyar nyelvű műveltséggel.

Nagyon sok magyar szülő könnyelműen megfosztja gyermekét a magyar iskoláztatás lehetőségétől.

Sok szülő nem használja ki az alkalmat, hogy gyermekét a szomszéd utca magyar iskolájába küldje. Viszont vannak néhányan, akik nagy áldozatra készek, hogy gyermeküknek a magyar iskola látogatását biztosíthassák. A szlovák vidékek magyar diaszpóráiról még ma is akadnak, akik a távolabbeső magyar iskolát látogatják. Különösen a dzsentr tartotta társadalmi kötelességének a magyar iskola útját. Az államfordulat utáni években sokan Magyarországra küldték gyermekeiket. A visszatérőt az otthoni környezetnek teljes ismeretlensége fogadta; sokszor a pesti protekció oldotta meg a csomót. Ma már elenyésző a magyarországi iskolák látogatása. A sárosi dzsentr Kassán végez magyar középiskolát. Vagy ő is beletörődik a legközelebbi szlovák iskolába és folytatásába, a prágai cseh egyetembe.

A középosztály vagyonosabb családjai gyakran választották a szlovák iskola helyett inkább a német tannyelvet. Késmárkra, Lőcsére sok magyar került. Ezek erősítették az ottani szepességeket, akik a német iskolában is egyrészt magyaroknak vallották magukat. Még ma is a késmárki gimnáziumban 14%, a lőcsei gimnáziumban 17% körül mozog a magyar tanulók száma. Ezeken a nemzetiségi területe-

ken magyar iskolakövetelésnek természetesen nem lehet helye. Hiszen legutóbb még a lőcsei német gimnáziumot is a megszüntetés veszedelme fenyegette. És a déli perem-magyarság se tud iskolahiányain segíteni.

A St. Germain-en-Laye-ben aláírt békeszerződésben Csehszlovákia kötelezte magát a 2-től a 8-ig levő cikkelyekben tartalmazott rendelkezéseket alaptörvényekül elismerni. Ezen rendelkezések biztosítani kívánták a csehszlovák állampolgárok egyenlőségét. „Minden csehszlovák polgár fajra, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül egyenlő a törvény előtt és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat fogja élvezni“: így hangzik az említett békeszerződés 7. cikkelye és az alkotmány 128. §-nak egyik passzusa, biztosítva a polgárok vallásra és nyelvre való tekintet nélküli egyenjogúságát.

Ebből a szemszögből nézve a kisebbségeknek egyenlő nyelvi jogaik és iskolaigényeik vannak a többségi csehszlovák nemzettel, így tárgyalja a nemzetiségek jogait a hivatalos csehszlovák álláspont.¹ Azonban köztudomású a csehszlovák demokrácia autoritativ jellege s ennek hatásai a magyar iskolaügyeket is szomorúan érintik: egyrészt az iskolahiányok, másrészt az iskolák szelleme folytán. Az iskolahiányokról részletes statisztikai beszámoló fog képet nyújtani. Az iskolák szelleméről Rádl Emanuel, a prágai cseh egyetem filozófia professzorának, a csehszlovák társadalom őszinte kritikusanak, fejtegetései érdekesek.² Rádl két pontba foglalja bírálatát: egyrészt az idejétmúlt „haladó“ (progresszív) szellemű ideológia kiküszöbölését ajánlja az iskolákból és a multszázadi tudomány pozitivista elméleteiről való lemondást. Másrészt az iskola elpolitizálása ellen száll síkra. „Az iskolából ki kell üzni a politikai agitációt“ A nevelés „abszolút“ célja mellett tör lándzsát és a humanista internacionalizmust hangoztatja a túlzó nacionalizmussal szemben. Ezzel kapcsolatban óvatosságra int a történelemtanítás terén: meg kell ismerni életünk alapjait, de ne vonsozljuk magunkkal a múlt előítéleteit; a hazaszeretet favorizálása az iskolában nemzeti türelmetlenségre, gyűlöltre taníthat. Idézi egy tankönyvből a következőket: „Mennyivel jobban áll a mi nyelvünk (értsd: a cseh nyelv), mint pl. a magyar, amelyben több mint 1000 szó szláv eredetű.“ Nem polgári erényekre, hanem az emberi tökéletességre törekedjék az iskolai nevelés — írja Rádl. A hazaszeretetet az emberiségből kell levezetnünk. Sürgeti a militarizmusnak az iskolából való szigorú kizárását. A nevelést az individuális erények kiművelésével kívánja hivatásának magaslatára emelni.

Ha Rádl szelleme érvényesülne a csehszlovák iskolákban, úgy a magyarnyelvű iskolákban is eredményesebben alakulhatna a magyar kisebbség kultúrigényeit szolgáló légkör. A jelenlegi helyzetben azonban a csehszlovák nacionalizmus uralkodik az iskolai nevelés terén és ez nagyban gátolja a magyar iskolák kisebbségi hivatásának lehetőségét. Az állam egész iskolaügyét önző rúgok mozgatják. A magyar iskolákban is fenyeget a csehszlovák sémáknak magyarnyelvű alkalmazása: a magyarnyelvű iskolák — a kevés felekezeti iskola kivételé-

¹ Dr. Emil Sobota: Das tschechoslovakische Nationalitätenrecht. Prag, 1931.

² Emanuel Rádl: Revise pokrokových ideál v národní škole. Praha, 1928.

vei — állami iskolák. De a felekezeti iskolák se szolgálják megküldött bözöttett eszközökkel a kisebbségi nevelést. A magyar iskoláknak nincs kisebbségi kultúrpolitikai koncepciójuk. A magyar társadalom kultúr-szervezetlensége tükröződik a magyar iskolák szellemtelenségén. De itt nem érheti utóvégre vád a magyar iskolát. Mert ha a függetlenebb társadalmi tényezők nem tudtak eddig összefogó kultúrmozgalmat elindítani, az állami alkalmazásban élő tanároktól, tanítóktól se lehet ezen a téren csodákat várni.

Kínos példát mutat a beregszászi reálgimnázium 1934—35. tanévről szóló értesítője: 554 növendék közül 127 tanuló bukott el, ami 23%-nak felel meg. Ezzel szemben az előző tanévben „csak” 19%-át buktatták meg a diákoknak. Ahol a diákok egyötödrésze hasonlik meg rossz bizonyítványa folytán az iskolával, ott súlyos hibák találhatók a nevelés szellemiségében. Egyedül a komáromi bencés gimnázium pedagógiai eredményei jelentenek vigasztaló képet. A komáromi főgimnáziumban a tanári kar tisztában van a magyar iskolák szellemi veszedelmeivel: Borka Géza, az intézet egyik világi tanára írja: „A mi középiskoláink nem tudnak nevelni, mert a neveléshez egységes világnézet, lelki homogenitás kell, ez pedig nincs meg a tanári karokban! Az egyik tanár vallásos, a másik ateista, a harmadik konzervatív, a negyedik haladó, az ötödik fajmagyar, a hatodik csehszlovák, a hetedik nemzetközi, a nyolcadik polgár, a kilencedik kommunista, a tizedik s tizenegyedik és végig mind más világnézetű í¹”

A csehszlovák alkotmány 131. §-a kimondja, hogy azon városokban és kerületekben, ahol a csehszlovák állampolgárok jelentős hányada másnyelvű, mint csehszlovák, alkalmat kell adni ezen csehszlovák polgárok gyermekeinek, hogy saját nyelvükön taníttassanak. Az 1920. évi 122. sz. nyelvtörvény a „jelentős hányad”-ot 20%-ban állapította meg. A törvénynek ezen rendelkezése egyformán vonatkozik a csehszlovák köztársaság bármely nemzetiségére. Vagyis ezen az alapon nem „kisebbségi iskolák” alapíttatnak, hanem azon nemzetiségek iskolái, amelyek bizonyos területeken a 20%-nál nagyobb arányban élnek. Vagyis a délszlovenszkoói magyar iskolák épügy idetartoznak, mint a lipói szlovák iskolák.

„Kisebbségi iskolakénak nevezik tulajdonképpen azokat az iskolákat, melyeket olyan területeken létesítenek, ahol bizonyos nemzetiség arányszáma nem éri el a 20%-ot. Erre vonatkozólag az 1919. évi 189. sz. törvény rendelkezik: ha egy községben hároméves átlag szerint legalább 40 olyan iskolaköteles gyermek található, akik más anyanyelvűek, mint a községben működő népiskola tannyelve, akkor ezen más anyanyelvűek részére saját nyelvükön nyilvános népiskolát lehet létesíteni. Ha ilyen népiskolát az iskolaközségből legalább 400 tanuló látogat, akkor egy nyilvános polgári iskola létesíthető. Ezek az ú. n. „kisebbségi iskolák”. Ilyen a szlovák vidékeken található, magyar közületek (egyház) által létesített magyar iskola. (Pl. az eperjesi evang. magyar elemi iskola.) És ugyanilyen a „Slovenská Liga” által magyar vidékeken szlovák anyanyelvűek számára berende-

¹ Dr. Borin Géza: Gondolatok a kisebbségi magyar ifjúságról. Tábortüz. IV. évf. 5. sz.

zeit szlovák „kisebbségi iskola“. (A „Slovenská Liga“ erős nacionalista szervezet, melynek célja, hogy Szlovenszkó szlovák nemzeti jellegét kidomborítsa és a szlovák törekvéseknek mindenütt segítségére legyen.)

Általában a csehszlovákiai magyar iskolákat kisebbségi iskolának szokták nevezni. Valójában jog szerint csak azon magyar iskolák „kisebbségi iskolák“, melyek olyan területeken léteznek, ahol a magyar nemzetiségű lakosság száma nem éri el a 20%-ot.

Az elemi-, polgári- és középiskolák részletesebb megfigyelésénél az alább sorrakerülő összehasonlítások kedvéért külön vesszük elő a szlovenszkói és kárpátaljai (ruszinszkói) iskolaügyeket.

Szlovenszkón az 1930. évi népszámlálás hivatalos adatai szerint 571.988 volt a magyarok száma. Ezen lélekszámú magyarságnak 710 önálló és 25 parallel, tehát összesen 735 elemiiskolája van. Ezenkívül még 12 osztályban tanítottak magyarul másnyelvű iskolákban is. 8588 magyar gyermek nem járt magyar népiskolába, hanem részben (7889) szlovák, részben (698) német nyelven sajátította el az elemi ismereteket. Az idegennyelvű iskolák magyar nemzetiségű tanulóinak számát mindig csak részben lehet iskolahiánnyal magyarítani. E mellett gondolnunk kell arra a háttérre, ahol különböző érdekek, szempontok parancsolják el a gyermeket a magyar iskolától. Az állami alkalmazottak tartózkodnak a magyar iskoláztatástól és a szabadpályán élők is a függőség számtalan változatait mérlegelve óvakodnak az őszinte iskolaválasztástól. Ezenkívül a magyar vidékeken sokszor vonzerőt gyakorolnak a „kisebbségi“ szlovák iskolák egészséges új épületei. Nagyjában azonban az elemi oktatás terén beszélhetünk a legjobb aránylagos ellátásról; legalábbis Szlovenszkón. Itt a hivatalos statisztikai adatok szerint kb. 778 magyar lélekre jut egy magyar népiskola. A csehszlovákoknál kb. minden 765 lélekre.

Kárpátalján a magyar elemi oktatás kedvezőtlenebb képet mutat. 109.472 lélekszámú magyarságnak 96 önálló és 14 parallel elemiiskolája van, tehát összesen 110. Ezenkívül még négy osztályban tanítottak magyarul másnyelvű iskolában. A tanulók száma 17.150. Ellenben 2990 magyar gyermek nem járt magyar népiskolába. Viszont a 33.961 lélekszámú csehszlovák lakosságnak 159 elemi iskola áll rendelkezésére (ahol 19.450 tanuló közül csak 5036 volt csehszlovák, míg 486 magyar és 11.062 zsidó nemzetiségű). Vagyis kb. 945 magyar lélekre jut egy magyar elemi, míg 213 csehszlovákra szintén egy iskola jut.

Mínél magasabb oktatási fokhoz érünk, annál előnytelenebb a magyar iskolaügy állása. Így van ez már a polgári iskoláknál. Szlovenszkón 11 önálló és 3 parallel, tehát összesen 14 magyar nyelvű polgári iskola működik. Ezenkívül még 3 osztályban tanítottak magyarul idegennyelvű polgári iskolákban. A tanulók száma 4352. Idegennyelvű polgári iskolákban 1805 tanuló vallotta magát magyarnak. A polgári iskolások közt ugyancsak sok magyar gyerekkel találkozunk, akik a „célszerűbb“, „okosabb“, „értelmesebb“ jelszavak mellett kerülnek idegennyelvű iskolákba. Sok szülő, aki egyszerűbb megoldást keres gyermeke neveltetésére, előnyben részesíti a szlovák vagy esetleg német polgárit, hogy ezáltal a szükséges idegen nyelvek megtanulására is alkalmat adjon. Nagyszámban pedig egyszerűbb emberek

gyermekei járnak polgáriba, akiknél — ha a szlovák iskolát részesítik előnyben — nem lehet az etikai felelősséget annyira számonkérni. A régi magyar úri leánynevelés, amely a polgári iskolán keresztül vezetett, már a múlté. Ma, aki csak teheti, gimnáziumba adja leánygyermekét is. A szlovák parasztleánykák is megjelennek — nem egyszer falusi viseletben — a gimnázium padsoraiban.

De a nemzeti arányosság szempontjából valóban szegény a magyar polgári iskolák száma: minden 40.856 magyar lélekre esik egy polgári, a csehszlovákoknál minden 16.178 lélekre.

Ruszinszkó helyzete még sivárabb. Önálló magyar polgári iskola egyáltalán nincs, csak 25 parallel magyar polgári osztály 1000 tanulóval. 862 magyar gyermek idegen tannyelvű iskolába járt. Ezzel szemben önálló csehszlovák polgári iskola kettő van, ahol 3181 gyermek tanult. (De közülök csak 1070 volt csehszlovák: 373 magyar és 1578 zsidó nemzetiségű.)

A magyar középiskolák helyzete — a hivatalos statisztikai adatok szerint — a következő képet adja:

Szlovenszkon 5 önálló magyar középiskola működik: Pozsonyban, Komáromban, Ipolyságon, Rimaszombatban és Kassán. Ezenkívül 2 parallel magyar gimnázium van Érsekújváron: és Losoncon. Ezekben az iskolákban összesen 3149 tanuló járt, a pozsonyi állami tanítóképzőben és orsolyarendi tanítónőképzőben 315 tanuló volt. Vagyis magyar középiskolai oktatásban összesen 3464 tanuló részesült. Ezzel szemben idegennyelvű iskolákban 877 tanuló vallotta magát magyarnak, azaz a magyar tanulóknak kb. ötödrésze. Ez a valóság: minden ötödik szlovenszkoí magyar középiskolás idegen nyelven, időgén emberek keze alatt készül elő azon hivatására, amit a magyar középiskola feladata ró majd rá. Kb. minden 80.000 magyar lélekre esik egy magyar középiskola, míg a csehszlovákoknál minden 65.000 lélekre. Ma 36 középiskola és 13 tanítóképző, melyekben 19.189 tanuló van beírva, látja el a szlovák intelligencia egyre szaporodó, erősödő kádereit.

A középiskolai oktatás helyzete Kárpátalján nagyon szomorú képet mutat. Itt a magyarságnak csak egyetlen középiskolája van: a beregszászi állami reálgimnázium 477 tanulóval. De még ezt az egyetlen gimnáziumot se adták teljesen a magyarságnak, mert ruszin gimnáziummal van egybekapcsolva. Igazgatója ruszin. Az oktatást csak délelőtti és délutáni tanítással lehetett megoldani, mert a közös épületben a két iskola egyszerre nem fér el. Magyar tanítóképző Kárpátalján nincs. Idegennyelvű középiskolákban 375 tanuló vallotta magát magyarnak. Vagyis a magyar tanulóknak közel fele idegennyelvű iskolába járt. Itt az iskolahiány fájdalmasan kirívó. Az ungvári magyar gimnázium másfélévtizedes igazságos követelése a ruszinszkoí magyarságnak, de mindeztideig a kormánynál nem talált megértésre. 109.472 magyarnak egyetlen gimnáziuma van, míg 33.961 kárpátaljai csehszlovákra 4 gimnázium jut (ahol 876 tanuló közül csak 3x2 csehszlovák, míg 159 magyar és 469 zsidó nemzetiségű) és azonkívül van egy csehszlovák nyelvű tanítóképző is.

A fennálló magyarnyelvű középiskolák nem elégítik ki a kisebbségi magyarság igényeit. Jellemző a magyar középiskolák zsúfoltsága.

Erős magyar vidékeken pedig egyáltalán nincs magyar középiskola; pl. Ungváron, Rozsnyón, Léván a csehszlovák tannyelvű iskolák tanulóinak nagy magyar százaléka bizonyítja a magyar középiskola hiányát.

Az eddig letárgyalt iskoláknál elkülönítettük egymástól Szlovenszkó és Kárpataija helyzetét. Így akartuk kiemelni a ruszinkói magyarság iskolaügyének mostoha állását. (Pedig a kárpátaljai magyarság kultúrigényeit nézve, mi sem jellemzi jobban, minthogy a 49 ruszinszinkói újság közül 32 magyarnyelvű; a többi: 13 orosz, 2 cseh és 2 jiddis.

Most még a szakiskolák és továbbképzőiskolák helyzetét ismer-tetjük.

Számszerűit a magyarok részesedése a következőképpen osztlik meg: van egy mezőgazdasági iskola Komáromban, egy gazdasági iskola Rimaszombatban; Pozsonyban és Munkácson van egy-egy kereskedelmi akadémia; Kassán, Érsekújvárott és Pozsonyban egy-egy kereskedelmi iskola. Kassán van egy gépipari; Érsekújvárott egy női háztartási iskola. A továbbképző iskolák helyzete a következő: van 72 önálló és 5 parallel iskola; ezenkívül 15 magyar osztály idegennyelvű iskolákban; közös osztályban 116 tanuló nyert magyarnyelvű oktatást, valamint 83 tanuló részben tanult magyarul. Egyes szakok szerint: gazdasági népiskola van 21 önálló (1 parallel), továbbképző kereskedőiskola 6 (2), továbbképző ipariskola 45 (2).

A magyarnyelvű szak- és továbbképző iskolákba összesen 3916 tanuló járt. Idegennyelvű iskolákban 1382 tanuló vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

Magyar egyetem híján a csehszlovákiai magyarnyelvű középiskolák a legmagasabb magyar nyelven elérhető műveltségnek iskolai terjesztői. Az egyetlen magyar főiskolát: a losonci református teológiát — 23 hallgatójával — a legnagyobb jóakarattal se lehetne azon katedrává avatni, ahonnan a kisebbségi kultúraict magasabb szellemi táplálékhoz juthat.

A magyar középiskolának kellene tehát ellátni azt a nagy feladatot, amit a magyar intelligencia nevelése a kisebbségi helyzet komoly-ságával megkövetel. A középiskolákban rakódnak le azok az etikai és kulturális alapok, amelyekből a legfontosabb társadalmi réteg: a közép-osztály táplálkozik.

Viszont éppen a régi magyar középosztály hanyagolja el leggyakrabban a magyar iskoláztatást. Pl. a kassai csehszlovák reálgimnáziumban 10% volt a magyar nemzetiségű tanulók száma. Pedig van Kassán magyar középiskola. A magyarnyelvű középiskolák látogatóinak kb. 70—80% a paraszti, munkás és kispolgári családok gyermekeiből kerül ki. Ennek egyfelől talán az is a magyarázata, hogy a régi magyar középosztály számbelileg is erősen megfogyatkozott a Magyarországra való költözködések folytán és a hiányokat a népi rétegek feltörése tölti meg. De ez a százalékarány kifejezi a magyar intelligens szülők felelőtlen mentalitását is.¹

¹ Itt nem foglalkozunk bővebben a szlovenszkói magyar középosztály kérdéseivel. Utalunk Szvatkó Pálnak a Magyar Szemlében megjelent tanulmányára: A szlovenszkói magyar középosztály. (Magyar Szemle XXI. kötet, 1. szám.)

Tovább nem követhetjük a magyar nyelvet a csehszlovákiai iskolákban. A főiskolákon, egyetemeken elnémul a magyar nyelv. A pozsonyi magyar tanszék, Bújnák Pál halálával, évek óta betöltetlenül áll.

Az államfordulatot követő években még igen sokan iratkoztak be a magyarországi egyetemekre. A magyar középiskolákból kikerülők nem tudták elképzelni, hogy az idegennyelvű egyetem nehézségeivel megbirkózhatnak. Az új formák és életlehetőségek tapasztalati konzekvenciái még nem teljesültek ki. Senki se látta és senki se hirdette elég erővel, hogy a kisebbségi sors viselése és kipítése az egyedüli irány, amit követni kell. Rengetegen önként hagyták el Csehszlovákiát és elsodródtak azzal a végzetes árral, amit az államfordulat káosza okozott a magyarságban. Még mindenki Budapestre nézett és sokan ott keresték egyetemüket is. De a valóság kényszere gyorsan jelentkezett: a szlovákul tanuló magyarnak már természetes volt, hogy egyetemét is idegen nyelven végzi és a magyarul érettségizőknek is számolniuk kellett avval, hogy magyar egyetemre csak az ország elhagyásával és annak következményeivel kerülhetnek. Senki se gondolhatott arra, hogy nemzeti kultúrájának kenyerével éljen s ezzel fokozottan kitegye magát a mindennapi kenyértelenség veszedelmének. Az államnyelv ismerete és hazai diploma természetes követelményei voltak annak a kevés elhelyezkedési lehetőségnek, amit a csehszlovákiai magyarok remélhettek. Eleinte inkább a csehszlovákiai német egyetemek felé húzódtak a magyarok. De néhány év alatt megbizonyosodott, hogy a csehszlovák nyelvű egyetemek látogatása a legcélszerűbb. Nagyobb számban most már csak a német orvostudományi karón találkozunk magyarokkal; a magyar középiskolából jövő orvostanhallgatók szívesebben tanulnak németül, az orvosi pálya nemzetközi jellege pedig nem köti őket túlságosan az államnyelv ismeretéhez. Ma már nagyon gyéren találkozunk Magyarországon tanuló főiskolásokkal: elvétve akad néhány bölcsésztanhallgató vagy gazdasági akadémiát járó dzsentri, bizonytalan céllal jogászkodó kivételesek, de általában rendkívülinek számít, ha valaki Budapesten végez egyetemet. Ma természetes, hogy a csehszlovákiai magyarok egyetemi városai Pozsony, Brünn és Prága.

A csehszlovák egyetemeken és főiskolákon összesen 1157 hallgató vallotta magát magyarnak. Ezek közül 249 külföldi állampolgár volt (a numerus clausus folytán magyarországi egyetemekről kiszorult zsidók). Vagyis a kisebbségi magyarság 908 magyart küld fel az egyetemekre. Ebből a Prágában, a cseh Károly-egyetemen 355, Brünnben, a cseh Masaryk-egyetemen 17, Pozsonyban, a szlovák Komensky-egyetemen 140 tanul. Prágában, a német egyetemen 140 tanul. A prágai és brünni cseh, ill. német műegyetemeken 118, a brünni cseh mezőgazdasági főiskolán 7, a brünni cseh állatorvosi főiskolán 22, a pribrami cseh bányászati főiskolán 1, az olműtzi hittudományi karon 1 tanult.

Szlovenszkón (Pozsonyban) mindössze 247-en tanultak, míg 661-en a történelmi országok egyetemi városaiiba kerültek. Pozsony jobbára a közeli délszlovenszkói magyarok részesítik előnyben. Általá-

ban azonban szívesebben látogatják a prágai egyetemeket. A szlovenszkói vidéki városok elzártságában élő fiatalok Prága felé vonzódnak, ott akarják megismerni a főváros központi életét, a nagyváros sok mozgalmat és újat jelentő változatosságát.

De az idegen egyetemi nagyvárosban a magyar diák csak átutazó idegenként él. Nem ver gyökeret az idegen társadalomban. Az utcákon ténfergő élete öt-hat év után se talál komoly érintkezési formát. Az egyetemen elvégzi tanulmányait, leteszi vizsgáit, diplomát nyer és hazautazik néhány futó ismeretség után. A tanulmányokat komolyan veszik a magyar diákok. Köztudomású szorgalmuk és vizsgaeredményeik örömet hoznak a távolról aggódó otthonba. Bámulusos a délszlovenszkói magyar vidékekről felkerülő fiatalok igyekezete és kitartása; néhány szlovák szó ismeretével, amit a magyar tannyelvű iskolák szlovák óráin sajátítottak el, belecsöppennek a cseh város, cseh egyetem, cseh könyvek ismeretlen légkörébe és rövid hónapok alatt, megfeszített, szótárral bíbelődő munka után kitüntetéses vizsgákkal utaznak haza. De ez a komoly buzgalom, amivel a nehéz egyetemi feladatokat elvégzik, egyoldalú sikert biztosít számukra. A szobához kötött szakadatlan tanulás teljesen elzárja Őket az élet közelebbi megismerésétől. Nincs alkalom, impulzus, ami bekapcsolná őket az uralkodó hangot és szerepet betöltő csehszlovák ifjúság és társadalom mozgalmába. Nincs segítő kéz, amelyik kiemelné őket hónapos szobáik elhagyatottságából. A tanulmányi jegyzetek jelentik legtöbbször náluk az egyetlen kontaktust a kultúrával és a tanárok előtti vizsgafeleletek az egyetlen komoly társadalmi érintkezést. Ami ezentúl történik velük, az a kávéház, mozi és utca kategóriájába tartozik. Teljesen megműveletlen az a talaj, ami a magyar diákokat megértésbe hozhatná a többségi diáksággal. Főoka ennek, hogy a többségi egyetemi diákorganizációk elzárkóznak minden kooperációtól.

Jellemző a prágai cseh „Vsherd“ jogászegyesület múltévi határozata, amivel tagjai sorából kirekesztette a magyar nemzetiségű egyetemi hallgatókat. Hogy lehetne ebben a légkörben demokratikus együttműködésről szó, mikor a szélsőséges nacionalista elvakultság ilyen sérelmes eljárással sújtja a magyar egyetemi polgárságot? Ezáltal a magyar jogászok elesnek mindazon szociális előnyöktől is, amit a „Vsherd“ egyesülete — mint a jogászok érdekszövetkezete — könyvbeszerzések, színházlátogatások stb. terén tagjainak nyújt. Pedig az egyetemi ifjúság kölcsönös megértésében kellene megtalálni jövőrenéző alapjait annak a demokratikus együttélésnek, ami egyetlen biztosítéka a magyar kisebbség fennmaradásának.

Komoly cseh intellektuális körök nézetei ugyan nem egyeztek a cseh diákok lépésével. Így Ferdinand Peroutka, a mai legkiválóbb cseh publicista szerkesztésében megjelenő „Pfitomnost“, a cseh szellemi elit reprezentatív folyóirata enyhén bár, de elítélte a „Vsherd“ határozatát.¹ A cseh diákok azonban semmi megértést sem tanúsítanak a magyarok iránt. Úgy látszik, nem jutottak el hozzájuk Rádl professzor szavai, amelyeket a „Válka Cechů s Nemei“ című művében ír: „A magyar nyelv és kultúra nagyjelentőségű a

¹ O. Weisl: Mladi Cesi a Nemei v politice, Pfitomnost, XI. évfolyam, 15. szám.

számunkra és a kormányzatnak támogatnia kellene azokat; bőven alkalmat kellene adni a magyar nyelv megtanulására és ifjúságunknak meg kellene adni a módot arra, hogy az iskolában a magyar kultúra vívmányaival megismerkedjék. Ezen kívánság népszerűtlennek látszik; pedig megvalósítása több hasznot hajtana az államnak, mint egyszerű és kényelmes elhárítása mindennek, ami magyar.¹

A magyar akadémikusok egyesületei (Magyar Akadémikusok Köre Prágában; Magyar Akadémikusok Keresztyén Köre és Corvinja Brünnben; Magyar Akadémikusok Keresztyén Köre Pozsonyban és a katolikus célkitűzésű Prohászka-körök) legtöbbször a majoritásból kikerülő tisztikar változásainak megfelelően, egyes városokat, vidékeket csoportosítanak. A magyar diákok egymásközt sincsenek megszervezve a kisebbségi összefogás és nemzeti összetartozás ápolásának a jegyében. Ma már lezajlottak a nagy kezdeményezések, amelyekből a „Sarló“, „Munkaközösség“ születtek. „Széchenyi reformszelleme“ bukkan föl mostanában egy-egy elnöki székfoglaló alkalmával. De tisztázott, céltudatos, reális munka ezek nyomán alig születik.

A magyar diákok egyénenként szívesen lelkesednek a esetiéktől megtanult demokrata, szociális, humanitárius tanokért. De ebből saját hasznukra semmi értékeset nem tudnak leszűrni. Legtöbbször csak a magyarországi viszonyok elutasító kritikájáig jutnak el, de saját helyzetük, hibáik, feladataik felismeréséhez, aktív meginduláshoz erőtlenekek. Csak frázisokat tanultak meg a csehektől, de azt a racionális, programmszerű, kitartó szervező munkát, amivel a csehek újra-élesztették saját társadalmukat, nem tudják kellő módon észrevenni. Sem tanulságait megszívlelni. Masaryk régi jelszava, mely szerint a kis nemzetek fiai háromszor annyit kötelesek tenni, mint az előnyösebb helyzetben élő nagy nemzetek tagjai, nem talál visszhangra a kisebbségi magyar fiatalság közt. A diákmozgalmak se jelentették azt a komoly, megszervezett munkát, amire szükség lett volna. Non voltak átfogóak, nem mozgatták meg a tömegeket és ahogy az újságok és folyóiratok, röpiratok szóáradatával indultak, ugyanott múltak is el, anélkül hogy gyökeret eresztettek volna az emberekben. Néhány fiatalember magánügye lett a „mozgalom“.²

Az egyetemen elsajátítják a magyar hallgatók életpályáik folytatásához szükséges elméleti tudást. De a kisebbségi felelősségtudat megteremtésére az egyetemi évek vajmi keveset jelentenek. Pedig ez az utolsó alkalom, mikor a kenyérhajsza eltompító robotja előtt még némi idealizmust lehetne felkelteni. Sajnos, a diákság tömegeit megülő közöny, az irányítást kezükbe fogható vezetők tehetetlensége és elkedvetlenedése nem változtathatja meg a sivár helyzetet. A magyarság politikai vezetői fáradtságot, áldozatot nem kímélve, széles-

¹ Megjelent németül is: E. Rádl: Der Kampf zwischen Deutschen und Tschechen. Reichenberg, 1928.

² A magyarországi közvélemény előtt a szlovenszkoí magyar fiatalság csaknem kizárólagosan ezen mozgalmak (Sarló, Munkaközösség, Prohászka Körök) tükrében jelent meg. Így tárgyalja ezt a kérdést a Magyar Szemlében megjelent néhány tanulmány is: Gogolák Lajos: Újabb mozgalmak a szlovenszkoí magyar ifjúságban (Magyar Szemle, 1933—XVIII. k. 3. sz.) — és ölvedi János: A szlovenszkoí új magyar generáció (Magyar Szemle, 1935—XXIV. k. 1. sz.).

körü társadalmi akciók rendezésével igyekeznek támogatni a diákság klubhelyiségeit, menzáit. De minden jóakarat meddőnek látszik, mert nemcsak a lehetőségek apadnak, de egyre fenyegetőbbben bontakozik ki az ideális alap hiánya. Az egybeforrasztó és ébresztő kisebbségi szellemiség nem tud olyan erővé érni a csehszlovákiai magyaroknál, ami megnyugtató kilátást biztosíthatna a jövőbe nézőnek.

A kisebbségi iskolaproblémák is itt csúcsosodnak kiáltó veszedelmükkel: a magyar művelésre hivatott iskolák zsúfolva vannak még. De a nemzetvezető középosztály, amelynek élgárdája az egyetemeken keresztül tér vissza a társadalomhoz és elhivatott védelmezője, fenntartója, szószólója lesz majdan a magyar iskolának — érdeklődés és nevelés nélkül marad.

A magyar kisebbségi szellem hiánya a főiskolásokon mutatja meg legszembetűnőbben veszedelmeit. A csehszlovák köztársaság szociális és demokratikus jelszavai, néhány alkalomszerű magyar szépirodalmi olvasmány, pesti rádió, a szlovenszkoí otthon keserű, gondterhes hétköznapi és a sportérdeklődés — bizonytalan kakofón lelkivilágot kevernek bennük, aminek nincs vezető hangneme. Az öregek pedig magyarok és semmi több. Nem él a csehszlovákiai kisebbségi magyarság egyedei fölött a magyar szellem összefogó hullámzása. Magyar iskolák, egyesületek, családok állnak itt is, ott is, -de nincs meg se bennük, se köztük a vérkeringés egészséges áramlása, egyre jobban atomizálódnak.

Az idegen szemlélő nem látja meg a statisztikai kimutatás tetszetős számaiból a magyar iskolák tényleges értékét és súlyát. Mert a statisztikai adatok nem adnak számot arról a s'vár környezetről, ahol ezek az iskolák állnak. Kimutattuk a magyar iskolahiányokat és vitán felül áll a magyar egyetem jogossága. De minden létező, magyar kultúrát terjesztő intézmény tövében is lappang az egészségtelen kisebbségi élet mérge. Közismert tény, hogy a Csehszlovákiához csatolt magyarság tradíció híján nem tudott olyan hamar eszmélni a békeszerződések alkotta új helyzetre, mint az erdélyi magyarság. Teljesen készületlenül találta a csehszlovákiai magyarokat a magárahagyott kisebbségi életforma. Hiszen az államfordulat előtt sohase gondolt a mai csehszlovákiai kisebbséget alkotó magyar néptest arra, hogy önállóan gondoskodjék magáról. Voltak könyvek, iskolák, Széchenyi- és Rákóczi-körök, pesti művészek, mindenféle parti Athének, mindenki boldogan élte a pontosan kiszolgált publikum kényelmes életét. Nem csoda, ha a határok szigorú sorompói, amelyek elzárták az érintkezést a budapesti központtal, zavart, fejetlenséget okoztak. A mai politikai viszonyok lehetetlenné teszik a magyarországi kultúrforrások tápláló erejének segítségét, terjedését. Az önálló erők pedig nem tudnak összeforni és kielégítőleg hatni a magárahagyott magyarság egészére. Magyar kultúrpolgárság és csehszlovák állampolgárság így lett a kisebbség legkényesebb problémájává.

BORSODY ISTVAN